

УДК 811.162.52'373.7:27-275

**ЕТНОАКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
РЕЦЕПЦІЇ БІБЛІЙНИХ УНІВЕРСАЛІЙ
(на матеріалі ФО верхньолужицької мови з онімом *Вавилон*)**

Оксана САВКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, e-mail: oksanamart@inbox.ru
Кафедра слов'янської філології*

У статті досліджено масив фразеологічних одиниць верхньолужицької мови з онімом *Вавилон* як біблійною універсалією. Виявлено і проаналізовано властиві лише верхньолужицькій мові ФО з цим онімом. Розкрито національну маркованість та конотативні нашарування у фразеологічних одиницях з біблійною універсалією. Спростована усталена думка про інтернаціональний характер рецепції біблійних універсалій.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, онім *Вавилон*, біблійна універсалія, генетичний прототип, компонентний склад.

Актуальність аналізу процесів формування біблійної фразеології зумовлена непересічною роллю мови та релігії як невід'ємних складових суспільної свідомості. Релігія не перебуває в замкненому просторі сакрального – вона органічно вплітається в етнічно-марковані шляхи світосприйняття, оскільки уявлення про доміанти людського буття апелюють не лише до раціонально-логічного осягнення світу, а й до глибинної структури свідомості, до сфери образно-емоційної рецепції етнічної спільноти. Такий підхід до дослідження мови конкретного народу уможливило висвітлення своєрідності національного мислення, визначає шкалу культурних цінностей, розкриває шляхи впливу культури народу на його мову та фіксацію у ній. З огляду на вищесказане, аналіз сегменту біблійного фразеологічного фонду верхньолужицької мови (йдеться про фразеологічні одиниці з біблійним ономастичним компонентом, зокрема з топонімом *Вавилон*), особливістю якого є невичерпний філософсько-антропологічний потенціал, видається нам на часі і є необхідним для висвітлення феномену людського фактора у мові. Спробуємо простежити творчий момент суб'єктивної трансформації, якої зазнає замкнена автономна парадигма християнських канонічних текстів Біблії, зафіксований у фразеологічних одиницях верхньолужицької мови.

Серед нечисленних праць, присвячених аналізу біблійної фразеології верхньолужицької мови (розвідки С.Гозіної¹, А.Івченка², Р.Бурої³) наявні й дослідження, об'єктом

¹ *Нозуна. S. Příkladová w Bibliji – Biblija w příkladach* // Питання сорабістики. Львів, 2006. С.121–129.

² *Івченко А. Библия и верхнелужицкая фразеология* // *Frazeologia a religia*. Opole, 1996. С. 122–124; *Івченко А. Библийна фразеология верхньолужицької мови* // Питання сорабістики. Львів, 1999. С. 190–196.

³ *Bura R. Polska, czeska i gomołużycka frazeologia pochodzenia biblijnego a Nowy Testament Jakuba Wujka, Biblia Kralicka oraz Nowy Testament Michała Frencla*. Kraków, 2003.

вивчення в яких виступають фразеологічні одиниці верхньолужицької мови (праці С.Вольке⁴, І.Кузнєцової⁵ та автора цієї статті⁶). Аналізуючи біблійний ономастичний компонент у складі фразеологізму, автори не розглядають на його основі етноаксіологічний аспект рецепції біблійних універсалій, що наголошує на актуальності проведення такого дослідження у запропонованій нами розвідці.

Основна ціль нашого дослідження детермінує необхідність залучення до лінгвістичного аналізу таких численних і ємких, з погляду кумулятивно-культурних можливостей, одиниць з дискусійним лінгвістичним статусом, як паремії. Отже, у цій розвідці свідомо оминаємо дискусії з приводу трактування обсягу фразеології; не відстоюючи конкретного розуміння, вважаємо неможливим повноцінно провести дослідження культурологічного спрямування без залучення до аналізу пареміологічного фонду мови як носія культурної пам'яті соціуму.

Дана стаття присвячена вивченню генетичного прототипу власної назви біблійного походження *Вавилон*, частково аналізу генетичних джерел у співставленні їх з етнолінгвістичною рецепцією та рефлексією у фразеологічних одиницях верхньолужицької мови. У центрі дослідження – порівняння генетичного прототипу з широкою палітрою набутих у досліджуваній мові конотацій, а також порівняння цих конотацій у діахронічному плані.

На лексичному рівні мови етноніми за своєю мовною сутністю належать до відносних прикметників, проте потрапивши до складу фразеологічної одиниці (далі ФО), вони починають виражати якісну характеристику денотата, тобто, вирізняти його з ряду подібних⁷. Такі ж зміни відбуваються і у випадку з представленим у дослідженні біблійним топонімом *Вавилон*, який реалізується у складі ФО у формі похідного від власної назви ад'єктива.

Традиційний достатньо продуктивний алюзивний ряд*, який виникає за звуковим комплексом *Вавилон*, а саме: *вавилонська вежа*⁸, *вавилонське стовпотворіння*⁹ (поняття, яке охоплює у своєму змісті і сегмент обсягу поняття *вавилонська вежа*) та *вавилонський полон*¹⁰, етимологічно пов'язаний з оповіддю про примусове переселення частини євреїв у Вавилон (при цьому зазначимо, що ФО, прототипом яких був би опис подій, пов'язаних з вавилонським полоном, не помічено нами у фразеологічному фонді верхньолужицької мови).

⁴ Фразеологічна одиниця *Abrahama (Habrahama) widžeć (wohladać, wuhladać)* була об'єктом дослідження у статті лужицького фразеолога Соні Волькової (зокрема, аналізу піддавався етимологічний аспект даної фразеологічної одиниці): *Wólkowa S. Rěčny kućik. Wo Abrahamje a starych wěsach // Rozhlad. Č.47. 1997. S.78–79.*

⁵ *Кузнєцова И.* Верхнелужицкие устойчивые сравнения с персонажами Библии (на славянском фоне) // *Питання сорабістики.* Львів, 2006. С. 130–136.

⁶ *Савка О.* Статус біблійного ономастичного компонента у фразеології лужицької, словацької та української мов // *Питання сорабістики.* Львів, 2000. С.74–78; *Савка О.* Фразеологія серболужицької, словацької та української мов з біблійним ономастичним компонентом // *Lětopis. Časopis za rěč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow 49 (2002) 1. S. 131–147.*

⁷ *Ажнюк Б.М.* Англійські фразеологізми з власноіменним компонентом // *Мовознавство.* 1984. №6. С.61–65.

* Принагідно зауважимо, що біблійна оповідь, пов'язана з описом подій про побудову Вавилонської вежі, становить невеликий за обсягом уривок тексту (Буття 11, 4–7).

⁸ *Коваль А.П.* Спочатку було Слово. Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ, 2001. С.40; *Лангуа А., Муане А.Ле, Спіс Ф., Тібо М., Требушон Р., Фуїу Д.* Святе письмо в європейській культурі, Біблійний словник. Київ, 2004. С.43.

⁹ *Коваль А.П.* Спочатку було Слово. С.40.; *Советский энциклопедический словарь.* Москва, 1988. С.187.

¹⁰ *Лангуа А., Муане А.Ле, Спіс Ф., Тібо М., Требушон Р., Фуїу Д.* Святе письмо в європейській культурі. Біблійний словник. С.43; *Советский энциклопедический словарь.* С.187; *Коваль А.П.* Спочатку було Слово. С.54.

Проаналізуємо спершу ФО, відображені у верхньолужицькій мові на обох історичних зрізах, збірках кінця XIX–початку XX ст. та у фразеологічному словнику лужицької мови початку XXI ст. До таких належать звороти, які за допомогою ад'єктивного топоніма передають уявлення про повний безлад, гармидер, сварки, нестримний галас, метушню і таке інше: *Měšeńca ludźi kaž tam pola **Babylonskeho** tórma* [Wjela, s.404]; *To bě **babylonska** měšeńca* [WjelaDozběrka, s.90]; *Babylonska měšeńca – chaotiska měšeńca – полная неразбериха, беспорядок, путаница, вавилонское столпотворение* [HSFS, s.192].

Уже перші фразеологічні лужицькі збірки містять розбіжності у графічному оформленні похідного від власної назви ад'єктива *Вавилонський*: трапляється написання як з великої літери, що становить істотну частку у семантичному наповненні деривата домінантних семем вихідного при дериваційному процесі топоніма-основи, так і з малої літери, що зумовлене, на нашу думку, не стільки граматичними регулятивними послідовними змінами, скільки поступовим наближенням власної назви *Вавилон* до апелятивів, яке позначилось і на аналізованому нами дериваті *Вавилонський* (видання 1902 р. кодифікує ФО *Měšeńca ludźi kaž tam pola **Babylonskeho** tórma*¹¹, де ад'єктив *Вавилонський* пишеться з великої літери, натомість, пізніше видання 1908 р.¹² містить зворот *To bě **babylonska** měšeńca*, у компонентному складі якого аналізований ад'єктив графічно переданий за допомогою малої початкової літери). Про системність представленої лінгвістичної явища (апелятивізація оніма), яке позначилось і на похідному від топоніма-основи ад'єктива *Вавилонський* ще на початку XX ст., свідчить й інша ФО *Rokoćeńca kaž **babylonski** změšk*, представлена у виданні 1905 р.,¹³ яка теж демонструє написання вже з малої літери. Вищеописані лінгвістичні процеси свідчать про те, що фразеологізми, до компонентного складу яких входив ад'єктивний дериват *Вавилонський*, зберігали тісний асоціативний зв'язок з топонімом-основною *Вавилон*^{*}, були поширеними серед лужичан та перебували у тривалому використанні носіями верхньолужицької мови, що і посприяло акумуляції усталених переносних значень за даним звуковим комплексом, відображених у народній свідомості.

Про життєздатність та поширеність у мові носіїв ФО, яка за допомогою топоніма-основи *Вавилон* передавала поняття про повний безлад, гармидер, сварки, нестримний галас, метушню і таке інше, свідчать і зміни у її компонентному складі, які полягали у посиленні ємкості конотаційного змісту у коротших фразеологічних формах і які призвели до появи мінімальної двокомпонентної імпліцитної ФО ***Babylonska** měšeńca*, кодифікованої у Верхньолужицькому фразеологічному словнику.

Тематично споріднений з трьома проаналізованими фразеологізмами і згаданий фразеологічний зворот з компаративною структурою *Rokoćeńca kaž **babylonski** změšk*. Якщо перший із зафіксованих фразеологізмів з топонімом-основною *Вавилон* щодо аналізованого фразеологічного значення *Měšeńca ludźi kaž tam pola **Babylonskeho** tórma* (збірка 1902 р. видання) найбільш наближений до прототипної основи, оскільки своїм компонентним складом максимально (серед наразі залучених до дослідження ФО верхньолужицької мови з топонімом *Вавилон*) відтворює описані в Біблії події, то його хро-

¹¹ *Radyserb-Wjela Jan*. Přisłowa a přisłowne hrónčka a wusłowa Hornjołužiskich Serbow. Budyšin, 1997. S.404.

¹² *Serbske Metaforiske Hrona*. Dozběrka Jana Radyserba-Wjela // Časopis Mačicy Serbskeje 61 (1908). S.90.

¹³ *Radyserb-Wjela Jan*. Metaforiske Hrona abo Přenoški a Přirunanki w řeči Hornjołužiskich Serbow. Budyšin, 1905. S.30.

* Дане спостереження уможливило подальше використання у тексті статті понять “ад'єктивний дериват *Вавилонський*” та “топонім-основа *Вавилон*” як рівноцінних за обсягом змісту (відповідно лише у частинах синтагм-понять *Вавилонський – Вавилон*) при входженні до складу фразеологічних одиниць, а отже, і взаємозамінних.

нологічний наступник, фразеологізм *Rokoćeńca kaž babylonski změšk* (збірка 1905 р. видання) демонструє більшу абстрагованість від тексту джерела. Відштовхуючись від аналізу згаданої ФО, яка у своїй компаративній структурі до позитива (предмет порівняння) *rokoćeńca* застосовує компаратив (образ порівняння) *babylonski změšk*, який фактично не є нейтральним словосполученням лексичного рівня мови, а посідає статус сформованої ФО, можна констатувати існування у мові носіїв усіченої форми *babylonski změšk* як повноцінного фразеологізму ще на початку ХХ ст., хоча ця ситуація і не відображена у збірках того часу. Наступна, за часом реєстрації, експресивна вигукова ФО *To bě babylonska měšeńca* (збірка 1908 р. видання) підтверджує вищенаведене припущення, оскільки вказівний займенник *to* є факультативним елементом при фактичній ФО *babylonska měšeńca*. Стосовно ж графічної фіксації у звороті форми імперфекта третьої особи однини від нерегулярного дієслова *buć* зазначимо, що вона становить неорганічний компонент для кодифікації аналізованої ФО і, ймовірно, контекстуально вжита з метою передачі інформації про минулі події і в такій невідредагованій формі перенесена з контексту у реєстр збірки (за умови ж існування у мові лужичан ФО зі згаданими двома факультативними компонентами коректнішою була б фіксація фразеологізму з дієсловом *buć* у формі третьої особи однини теперішнього часу *To je babylonska měšeńca*).

Серед загальних зауваг стосовно проаналізованих ФО зі спільним семантичним наповненням (*Měšeńca ludži kaž tam pola Babylonskeho tórma; Rokoćeńca kaž babylonski změšk; To bě babylonska měšeńca; Babylonska měšeńca) доцільно відзначити особливості прототипної бази, яка лежить в основі даних зворотів. Для ілюстрації висновків як при аналізі згаданих ФО, так і низки інших з компонентом-топонімом *Вавилон*, які аналізуватимуться далі, наведемо весь уривок тексту оповіді про побудову вавилонської вежі¹⁴: 1. Bjesche pak na wschitkim ųwjeczi jenaki jazyk a jenaka rycž. 2. A sta ųo, zo woni cžehnicu wot ranja, a nadeńdžechu runinu, w Sinearskim kraju, a bydlachu tam. 3. A džachu jedyn k druhemu: Pójmy, a cžińmy a palmy zyhele. A wzachu zyhele za kamenje, a hlinu za kalk. 4. A džachu: Pójmy, twařmy ųebi mjesto a turm, kotrehož weřch by do nebeš došahnuł, a cžińmy ųebi meno; pschetož my budžemy ųnadž rospróscheni po wschitkim ųwjeczi. 5. Tehdym stupi tón Knes dele, zo by wohladał to ųame mjesto a tón turm, kotryž cžlow'ske džjeczi natwarile bjechu. 6. A tón Knes džesche: Hlaj, cži wschitzy ųu jeno jenaki lud, a jenaki jazyk bes nimi wschitkimi, a ųu to započeli cžinicž, njetk woni nebudža pschestacž wot teho wscheho, sčtož ųu zamyųlili cžinicž. 7. Dha stup'my dele, a zmjeschejmy tam jich rycž, zo by žadyn teho drugeho rycž nerozymil. 8. A tak rospróschi jich tón Knes wotsal do wschitkeho ųwjeta, zo pschestachu to mjesto twaricž. 9. Teho dla bu temu mjestu meno date Babel, dokelž tón Knes tam bje zmjeschał wschitkich krajow rycž, a je je wotsal rospróschił po wschitkim ųwjeczi. [1. knihi Mójzaųowe. Tón 11. staw. 1–9]¹⁵.*

¹⁴ Цитати з різних видань Біблії верхньолужицькою мовою (протестантські переклади) люб'язно надав нам аспірант Сербського інституту в Будишині Фабіан Каульфюрст. Принагідно хочемо висловити подяку за співпрацю. Щира подяка також асистенту кафедри слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка Оксані Лазор за надані цитати з католицького перекладу Біблії верхньолужицькою мовою.

¹⁵ BIBLIA, to je: Zyle Swjate Pišmo stareho a noweho zakonja, predy wot Dr. Mertyna Luthera do njemskeje, potom wot njekotrych w predyrycži pomenenych ewangelskich duchomnych do hornolužiskeje ųerbskeje rycže ze wschitkej ųwjernoscžu a próžu pscheložena, potom wjazykrócž wot zmólkow poredžena po J. G. Kühni, duchomnym w Klukschu, wot J. J. Pecžki, duchomneho w Ketlizach a wot H. Lubenskeho, duchomneho Michalskeje woųady w Budyschini, a pozdžischo wot druhich ewangelskich duchomnych z nowa wudawana, njetko pak zaųo z nowa a to džewjaty krócž ųwjeru pschehladaa a wudata. Budyšin: E. M. Monse, 1881.

Досліджуючи цитований уривок з метою виявлення частини біблійного тексту¹⁶, який міг би бути прототипом ФО верхньолужицької мови зі значенням “повний безлад, гармидер, сварки, нестримний галас, метушня і таке інше”, доходимо висновку про нематеріально виражений прототип даних зворотів і разом з тим констатуємо наявність прототипної бази. В даному випадку лише частина тексту (“...Dha stup'my dele, a zmjeschejmy tam jich gusč ...”) спричинила появу образу-прототипу в уяві, свідомості носіїв мови, котрий домальовує не зафіксовану у тексті-джерелі картину апогею даної біблійної оповіді: момент, коли люди починають розмовляти різними мовами і при цьому намагаються порозумітися. Така картина цілком логічно викликає асоціативні уявлення метушні серед людей, жестикулювання, галасу, криків.

Названий алюзивний ряд відтворює своїм компонентним складом наступна експліцитна ФО, зафіксована у збірці Яна Радисерба В'єлі 1902 р. видання: *Tam su zwady a puki kaž pola Babelskoh tórma* [Wjela, s.425], у якій використано єврейський лексичний варіант ад'єктивного деривата від топоніма-основи *Вавилон*. Цікавим є компонентний склад цієї ФО, яка, на відміну від уже проаналізованих зворотів з даним топонімом, не містить узагальнюючі лексеми *měšeńca*, *změšk* або *rokoćeńca* для передачі поняття про метушню, сум'яття, мішанину, плутанину та хаос (що є показником вищого ступеня абстрагування від тексту джерела та конденсації думки), а вказує на дії, поведінку людей (сварки, суперечки, штовханину), які призводять до виникнення описаного стану. Згадані ж тенденції, характерні для понятійного рівня мови, представлені у таких фразеологізмах: *Měšeńca ludźi kaž tam pola Babylonskeho tórma*, у якому спостерігаємо використання узагальнюючої лексеми *měšeńca*, але із супровідним уточнюючим субстантивом *ludźi*; *Rokoćeńca kaž babylonski změšk*, який своїм складом демонструє як кількісні, так і якісні зміни. Фактично компаратив даної порівняльної конструкції *babylonski změšk* становить квінтесенцію думки, переданої за допомогою попередньої проаналізованої ФО *Měšeńca ludźi kaž tam pola Babylonskeho tórma*, що є показником загальноновживаності фразеологічного алюзивного образу, закріпленого за топонімом *Вавилон*, та свідченням поширення його у мові носіїв, що і призвело до прогресивних змін при фразеологізації. Щодо подальших відмінностей у компонентному складі масиву ФО верхньолужицької мови з топонімом *Вавилон*, то у зворотах *Rokoćeńca kaž babylonski změšk*, *To bě babelonska měšeńca*, *Babylonska měšeńca* простежується елімінація компонента *tórm* зі складу зворотів мови при передачі аналізованого конотативного змісту без деформації фразеологічного значення. Це, на нашу думку, підтверджує прогресивні зміни у фразеологічному розвитку. Відзначимо також, що ад'єктивний дериват *Вавилонський* з набутою якісною характеристикою, який у попередніх зворотах вживається при субстантиві *tórm*, переносить весь обсяг своїх значень на субстантив *změšk*, в інших ФО – субстантив *měšeńca*.

¹⁶ Наводимо також аналізований біблійний уривок в одному з перекладів українською мовою. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами за дозволом церковної влади. Ukrainian Bible 63 DC United Bible Societies 1990 – 55 М. – С.11–12: “Уся земля мала одну мову й одні слова. І сталося, що люди, пересуваючись зо сходу, знайшли рівнину в Шінеар-краю й осілись там. Вони сказали один до одного: “Нумо лишень робити цеглу та випалювати її.” І була цегла їм за камінь, а земляна смола за заправу. Та й сказали: “Ану збудуймо собі місто й вежу з верхом до неба та й утворім собі ім'я, щоб ми не розпорошувались по всій землі.” Тоді зійшов Господь побачити місто й вежу, що їх сини чоловічі будували, і мовив Господь: “Оце вони один народ і мова в них усіх одна, і це шойно початок їхньої праці: тож що вони не задумують, не буде їм важко зробити. Отож зійдімо наниз і помішаймо там їхню мову, щоб не розуміли одне одного”. І розсіяв їх Господь звідтіля по всій землі, й вони перестали будувати місто. Тому-то названо його Бабел (Вавилон), бо там Господь помішав мову всієї землі й звідти розсіяв їх Господь по всій землі” [Буття 11, 1–9].

Схематично унаочнити ситуацію щодо кодифікації ФО з топонімом *Вавилон* у верхньолужицькій мові при передачі конотаційного сегменту значення “повний безлад, гармидер, сварки, нестримний галас, метушня і таке інше” можна за допомогою наступної таблиці:

ФО лужицької мови з топонімом <i>Вавилон</i>	Рік видання збірки, у якій зареєстрована ФО	Коментар до компонентного складу ФО
<i>Tam su zwady a puki kaž pola Babelskoh tórma</i>	1902	Експліцитна ФО описового характеру (т. зв. фразеотекстема) ¹⁷ з використанням лексичних одиниць мови для передачі поняття
<i>Měšeńca ludži kaž tam pola Babylonskeho tórma</i>	1902	Експліцитна ФО з заміною лексичних компонентів на лексику вищого понятійного рівня з уточнюючою супровідною лексикою
<i>Rokoćeńca kaž babylonski změšk</i>	1905	Експліцитна компаративна ФО зі зміною субстантива при ад’єктивному топонімі, документальне підтвердження існування імпліцитного фразеологізму. Починаючи з цієї ФО, спостерігаємо екстракцію компонента <i>tórm</i> , яка наявна і у наступних зворотах
<i>To bě babilonska měšeńca</i>	1908	Імпліцитна фразеологічна одиниця з факультативними лексемами
<i>Babylonska měšeńca</i>	2004	Імпліцитна фразеологічна одиниця

Привертає увагу наступна ФО, зареєстрована вперше у збірці Яна Радисерба В’єлі *Spěwaja jako twarcy Babylonskeho tórma* [Wjela, s.429] і повторно відображена у Верхньолужицькому фразеологічному словнику з відповідною для стандарту словникової статті єдиною зміною компонента-дієслова з форми третьої особи множини теперішнього часу *spěwaja* на форму цього дієслова в інфінітиві *Spěwać jako twarcy babylonskeho tórma* [něchtó spēwa jako twarcy babylonskeho tórma] – {zestar} *křiwje, njeharmonisce spēwać – нестройно, не в лад петь [HSFS, s.356]. Хоча в основі цього фразеологізму лежить опис тих самих подій, які спричинили виникнення фразеологічних зворотів зі значенням “повний безлад, гармидер, сварки, нестримний галас, метушня і таке інше”, все ж при аналізі простежуються і певні відмінності при рецепції прототипної бази. Якщо генетичною прототипною базою попередньо проаналізованих ФО з топонімом *Вавилон* є аудіовізуальні уявлення при рецепції розвитку біблійного сюжету, то ФО *Spěwać jako twarcy babylonskeho tórma* побудована лише на аудитивному сприйнятті немилозвучності за одночасного дисонансного звучання великої кількості мов. На нашу думку, власне цей сегмент загальної картини подій, яка постає в уяві при рецепції аналізованого біблійного уривка тексту, і можна вважати генетичною прототипною базою фразеологічного звороту *Spěwać jako twarcy babylonskeho tórma*.

До обох часових зрізів фразеологічного фонду верхньолужицької мови належить ще один фразеологічний зворот – *Wysoki kaž Babylonski tórm*, [Wjela, s.434] виявлений нами у збірці початку XX ст. та ідентичний йому фразеологізм *Wysoki kaž babylonski tórm* – {zestar} jara wysoki – очень высокий, високий как каланча [HSFS, s.356], зафіксований у сучасному “Верхньолужицькому фразеологічному словнику” з редакцією графічного оформлення ад’єктивного деривата *babylonski*, який пишеться з малої початкової літери (лінгвістичне явище, яке уже було предметом обговорення у даній статті при аналізі вищезгаданого топоніма). На сьогоднішньому етапі розвитку верхньолужицької мови, як

¹⁷ Wólkowa S. Wo prašenjach předstajenja frazeologizmow w najwažnišich homjoserbskich słownikach // Lětopis. Časopis za rěč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow. 1986. №33. S.33.

свідчить фразеологічний словник, значення звороту *Wysoki kaž babylonski tórm* звужене до передачі поняття лише про метричні характеристики людини*. Все ж припускаємо, що попередньо ця фразема могла існувати з більшим спектром фразеологічного значення, яке, імовірно, поширювалось також на неживі предмети, зокрема будівельні споруди**. Вважаємо, що для ФО даного типу перенесення характеристик (в даному випадку метричних) з неживих предметів (пряме значення) на живі (фразеологізована одиниця) теоретично можливою є проміжна стадія фразеологізації:

- характеристика неживого предмета (пряме значення) →
- характеристика неживого предмета (фразеологізована одиниця, первинна стадія) →
- характеристика назв істот (фразеологізована одиниця, вторинна стадія).

З метою пошуку прототипу ФО *Wysoki kaž babylonski tórm* спробуємо простежити розвиток описаних у Біблії подій, пов'язаних із будівництвом вежі у біблійному місті Вавилон. Спершу текст інформує нас про намір людей збудувати вежу певної висоти: “Rójmy, twařmy řebi mjesto a turm, kotrehož weřch by do nebeř dořahnul ...”; далі дізнаємось про те, на якому етапі будівництва Бог зупинив їхню роботу, звідки й отримуємо уявлення про розміри самої вежі: “...A tón Knes dżesche: Hlaj, cži wřchitzy řu jeno jenaki lud, a jenaki jazyk bes nimi wřchitkimi, a řu to *zapocželi* (курсив наш. – О.С.) cžinic... Dha stup'my dele, a zmjeschejmy tam jich řycž, zo by řadyn teho druheho řycž nerozymiř. A tak rořpřoschi jich tón Knes wotsal do wřchitkeho řwjeta, zo pšchestachu to mjesto twaricž”. Звідси стає очевидним, що при передачі фразеологічного значення “дуже високий” за допомогою ФО *Wysoki kaž babylonski tórm* прототипом стає не розповідь про висоту самої вежі, збудованої за біблійною оповіддю у Вавилоні (що логічно виходить зі складу фразеологічного звороту), а лише згадка у тексті-джерелі про намір людей збудувати височенну вежу аж до хмар. Власне ця інформація щодо розмірів вежі й виступає еталоном максимально можливої висоти і закономірно привертає увагу носіїв мови настільки, що стає беззаперечним атрибутом, характерною особливістю, яка закріплюється за звуковим комплексом *babylonski tórm*.

Характерними для збірок Яна Радисерба В'елі є фразеологічні звороти, наповнені дидактичним моралізуючим змістом, що є домінуючою ознакою пареміологічного фонду будь-якої мови. Однією з таких є ще одна ФО верхньолужицької мови з топонімом *Вавилон*: *Bóh sebi njeda do njeřjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučř* [Wjela, s.26], яка лаконічно передає зміст біблійної історії про будівництво вавилонської вежі. Певною мірою цей зворот можна вважати спростуванням конотативного значення попередньо проаналізованої фразеологічної одиниці *Wysoki kaž babylonski tórm*, оскільки перша частина фразеологізму *Bóh sebi njeda do njeřjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučř* полемізує із думкою про незвичну висоту вежі, фактично заперечуючи це твердження. Хоча в основі обох ФО лежить інформація з біблійного тексту про висоту вежі, проте відмінність прагматичних цілей при утворенні даних зворотів зумовила і різний спектр відображення одного і того ж сюжету, посприяла співіснуванню аналізованих зворотів в одному часовому зрізі. Прототипною базою ФО *Bóh sebi njeda do njeřjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučř* можна вважати такий уривок біблійного тексту: “...Dha stup'my dele, a zmjeschejmy tam jich řycž, zo by řadyn teho druheho řycž nerozymiř. A tak rořpřoschi jich tón Knes wotsal do wřchitkeho řwjeta, zo pšchestachu to mjesto twaricž”. На нашу думку, цей фразеологізм належить до таких, які не мають матеріально вираженого прототипу, а основою для його виникнення є національне осмислення сутності біблійної історії зі збереженням теологіч-

* Значення ФО *Высокий как каланча* у російській мові – людина дуже високого зросту.

** Наявність таких ФО спостерігаємо і в інших слов'янських мовах: напр., у словацькій *Babylonská veža* – висока будівля; у чеській *Vysoký jak věž* (obvykle člověk někdy i dům, stavba) – бути незвичайно, надто високим.

ного змісту. З огляду на це, нам видається доцільним звернути увагу на ФО верхньолужицької мови, яка не містить у своєму компонентному складі топоніма *Вавилон*, однак може бути віднесена до тих фразеологізмів, прототипи яких знаходимо у цитованому вище біблійному уривку з книги Буття 11, 1–9. Це фразеологічний зворот зі збірки Яна Радисерба В'єлі *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać* [Wjela, s.156], який підтверджує поширення у середовищі носіїв верхньолужицької мови обговорюваного біблійного сюжету. Цілком закономірна і тенденція, при якій загальнолужицька ФО, втрачаючи сигнальну опорну лексему (в даному випадку – топонім *Вавилон*), при цьому не втрачає своїх асоціативних зв'язків із прототипним джерелом і викликає однотипні алюзії з синонімічною ФО, яка містить цю сигнальну лексичну одиницю *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučī*.

У мові лужичан привертає увагу ФО *do rukow hladać* [HSFS, s.293–294]. Вважаємо за доцільне проаналізувати, чи не входить дана ФО у статусі власне сформованої ФО до складу аналізованого нами звороту *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać*, оскільки це може суперечити попередньо зробленим нами висновкам про семантичне навантаження фразеологізму *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać* та про його генетичний прототип. “Верхньолужицький фразеологічний словник” містить такі тлумачення значення ФО: *do rukow hladać někomu [něšto někomu do rukow hlada] – jako nadawk před někim stać, čto-либо предстоит сделать кому-либо* і окрему словникову статтю подано друге значення цієї ФО *do rukow hladać někomu [něchtó někomu do rukow hlada] – z wočakowanjom někomu přihladować – с ожиданием смотреть на кого-либо*. Щодо фразеологічного значення, поданого першим у цьому абзаці, то зазначена у словниковій статті валентність, яка визначає кількість та якість залежних словоформ, вказує на неможливість входження даної ФО зі значенням *что-либо предстоит сделать кому-либо* до складу фразеологічного звороту *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać*. За умови ж входження до цього звороту фразеологізму *do rukow hladać někomu [něchtó někomu do rukow hlada]* у його іншому значенні – *с ожиданием смотреть на кого-либо*, загальне фразеологічне значення звороту теологічного спрямування *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać* фактично набуває ознак сентенції, яка вступає у конфронтацію з релігійними/біблійними догматами/вченнями про очікування спасіння від Бога та численними ФО, які підтримують та розвивають цю думку. Це підтверджує слушність зробленого припущення про те, що прототипною базою розглянутої ФО є ментальне засвоєння лужицьким етносом сенсу біблійної історії про побудову вавилонської вежі, і дає підстави вважати зворот *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać* фразеологічним синонімом звороту *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučī*, а також віднести його до переліку фразеологізмів з топонімом *Вавилон* як такий, що свідчить про високий рівень продуктивності даного топоніма-алюзії у фразеології верхньолужицької мови*.

* Принагідно зазначимо, що для досліджуваної мови фразеологічна модель, за якою побудований зворот *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučī*, була типовою при творенні ФО, генетичним джерелом яких були біблійні книги чи інша література дидактичного спрямування. Разом з тим, така конструкція могла бути поширеною у мовленні, але не послідовно відтвореною у лексикографічних збірниках. Виділімо необхідні складові аналізованої моделі ФО: а) онім, необхідною умовою для якого є перебування у статусі алюзії для носіїв мови, оскільки саме він розкриває конотативну суть висловлювання; б) дієслово *wučīć* у формі третьої особи однини теперішнього часу; в) розділовий знак, який сигналізує, що сегмент ФО, котрий містить у своєму складі дієслово *wučīć*, розкриває зміст другого сегменту ФО загалом за посередництвом залученої до компонентного складу власної назви; г) другий сегмент ФО з моралізуючим, дидактичним спрямуванням. Зазначимо, що частина фразеологізму з компонентами онімом та дієсловом *wučīć* може займати як препозицію, так і постпозицію щодо частини фразеологізму описового характеру: *Bartimej wučī: Wěr a wolaj so k Bohu!* [Wjela, s.20].

При розгляді компонентного складу фразеологічного звороту *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać* ми поставили собі за мету простежити ймовірну причину використання синтагми *Njebjeski Wótc* на місці лексичної одиниці *Bóh*, вжитої у синонімічній до аналізованої ФО *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučī* з метою передачі поняття про надприродну істоту, яка, за релігійними віруваннями, створила всесвіт. При аналізі фразеологічного фонду лужицької мови з метою встановлення поширеності, частотності вживання синтагми *Njebjeski Wótc* нам вдалося віднайти лише два фразеологічні звороти, у яких вона входить до компонентного складу: це уже залучена до аналізу ФО *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać* [Wjela, s.156] та фразеологізм *Před kowtom zwarnuj nas, luby njebjeski Wótcé* [Wjela, s.188]. За умов тотожності понять *Bóh* та *Njebjeski Wótc*, вважаємо за доцільне вказати і на частотність, з якою у верхньолужицькій фразеології трапляється лексема *Bóh* – це близько 600 фразеологічних зворотів. Отже, статистичні дані вказують на високий рівень продуктивності у верхньолужицькій мові як компонента ФО поняття про надприродну істоту, яка, за релігійними віруваннями, створила всесвіт, реалізація якого здійснюється за посередництвом в числі інших (*Bóh (tón) Knjez, Bóh luby Knjez, Bóhlbyknjez, Wótcenaš, Wóćec*) і синтагмою *Njebjeski Wótc* з мінімальною частотністю вживання та лексемою *Bóh* як зразка максимального ступеня реалізації. Розглядаючи фразеологізм *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučī* як етимон щодо фразеологізму *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać*, спробуємо з'ясувати причини субституції лексичної одиниці *Bóh* словосполученням *Njebjeski Wótc*. У дериваті спостерігаємо екстракцію опорних для асоціативного відтворення компонентів – топоніма-алюзії *Вавилон* і фабульно пов'язаної з ним лексеми *небо* та появу на їх місці некорелятивної з біблійною історією про побудову вавилонської вежі компонентну композицію *do rukow hladać*. Компенсацією асоціативних втрат можемо вважати появу на початку ФО непродуктивної у фразеологічному фонді верхньолужицької мови синтагми *Njebjeski Wótc* (цим пояснюємо причини такої субституції), яка своїм ад'єктивним компонентом підсилює співвіднесення фразеологізму *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać* із біблійним текстом, що послужив прототипом як для ФО з топонімом *Вавилон*, так і для тих, які, не використовуючи його у своєму компонентному складі, викликають ідентичний асоціативний ряд.

Аналіз структури фразеологічного звороту *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać; to Babylonski tórm wučī* дає підстави стверджувати, що ця ФО представлена двома частинами, на що вказує і знак пунктуації, вжитий із метою зазначення меж між ними: друга частина розкриває зміст першої загалом. За умов такого рівня поширеності обговорюваного біблійного сюжету, який спостерігається у верхньолужицькій мові, цілком закономірним є помічене нами розмежування двох частин аналізованого фразеологізму, оскільки його перша частина *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać* виявляє цілковиту життєздатність як самодостатня ФО. Таким чином, припускаємо імовірність функціонування у мові носіїв поряд із аналізованим двочастинним фразеологізмом і усіченої форми без використання топоніма *Вавилон* у своєму компонентному складі при збереженні однозначних чітких асоціацій з ним. Разом з тим, двочастинна структура досліджуваної ФО, а також зроблене нами припущення про функціонування першої частини *Bóh sebi njeda do njebjes nutř hladać* у статусі самодостатньої ФО створили передумови для виникнення фразеологізмів однотипної структури без топоніма *Вавилон* при збереженні прямих асоціацій з ним як прототипом-алюзією. Прикладом цього і є вищезгаданий у статті фразеологічний зворот *Njebjeski Wótc sebi njeda do rukow hladać*.

Завершуючи дослідження масиву ФО верхньолужицької мови з фразеологічним компонентом ад'єктивним дериватом *Вавилонський* від топоніма-основи *Вавилон*, проаналізуємо єдиний у фразеологічному фонді верхньолужицької мови фразеологізм, у компонентному складі якого використано лексему слов'янського походження *wěža*, яка є лексичною одиницею верхньолужицької мови у статусі літературної лексеми на сучасному етапі розвитку мови. У попередньо проаналізованих п'яти фразеологічних зворотах* як компонент використано виключно лексичну одиницю *tórm*, яка є німецькомовним лексичним запозиченням і розглядається "Німецько-верхньолужицьким словником" не як літературна одиниця, а як розмовна (*wobchadnogěšny*) лексема¹⁸. Йдеться про ФО, зафіксовану у "Верхньолужицько-російському словнику" К.Трофимовича¹⁹ – *Babylonska wěža* з наведеним у словниковій статті варіантом перекладу даного фразеологічного звороту через існуючий у російській мові фразеологізм *Вавилонское столпотворение*.

З'ясовуючи причини появи та існування в межах однієї мови двох вербальних варіантів: *Babylonski tórm* та *Babylonska wěža* при передачі аналізованої біблійної алюзії, ми звернули увагу на релевантний для лужицького етносу екстралінгвістичний фактор – конфесійну приналежність носіїв мови²⁰. Відповідно при встановленні генетичного прототипу проаналізованих ФО з топонімом *Вавилон* нами використано кілька перекладів Біблії на верхньолужицьку мову з урахуванням релігійної ситуації в середовищі носіїв мови, а отже, залучено до аналізу біблійні тексти верхньолужицькою мовою обох представлених у Лужиці течій християнства²¹. Перше протестантське друковане видання усїєї Біблії верхньолужицькою мовою 1728 р.²² при передачі поняття *wěža* використовує німецькомовне запозичення *tórm*²³, наступне видання 1881 р. зберігає запроваджений

* Сюди належать також фразеологічні звороти, представлені у сучасному "Верхньолужицькому фразеологічному словнику".

¹⁸ *Deutsch-Obersorbisches Wörterbuch*. Bergündet von Rudolf Jentsch. VEB Domowina-Verlag. Bautzen. 1989–1991. V.2. S. 366.

¹⁹ *Трофимович К.К.* Верхнелужицко-русский словарь. Москва, 1974. С.6.

²⁰ "Внаслідок Реформації (XVI ст.) близько 90% населення Лужиці стали протестантами: це були парафіяни усїєї Нижньої Лужиці і переважна більшість лужичан, що населяли Верхню Лужицю. У Верхній Лужиці боротьба конфесій під час Реформації і контрреформації об'єктивно сприяла культурному розвитку лужичан. З метою посилення позицій своєї конфесії кожна з них видавала релігійну літературу лужицькою мовою". Лужицькі Сербі. Посібник з народознавства. Під заг. ред. В.Моторного та Д.Шольце. Львів, 1997. С.79.

²¹ Найстарше повне видання верхньолужицької Біблії 1728 р.; BIBLIA, to je: Zyle Swjate Pišmo stareho a noweho zakonja, predy wot Dr. Mertyna Luthera do njemskeje, potom wot njekotrych w predyryčži pomenenych ewangelskich duchomnych do homolužiskeje berbskeje rycze ze wschitkej šwjemosću a prózu pscheložena, potom wjazykrócz wot zmólkow poredžena po J.G.Kühni, duchomnym w Klukschu, wot J.J.Peczki, duchomneho w Ketljach a wot H.Lubenskeho, duchomneho Michalskeje wošady w Budyschini, a pozdžischo wot druhich ewangelskich duchomnych z nowa wudawana, njetko pak zašo z nowa a to džewjaty krócz šwjeru pschelahadana a wudata. Budyšin, 1881; Biblija, to je Zyle Swjate pišmo stareho a noweho zakonja prjedy wot D.Marcžina Luthera do němskeje, potom wot duchownych: Jana Langi w Minakale a Mateja Jokischa w Hbjelsku a Jana Běhmarja w Budestezach a Jana Wawera w Bukezach, kaž tež wot Michała Frebzel, duchowneho w Budestezach do homolužiskeje berbskeje rycze ze wschitkej prózu pscheložena a posdžischo wot druhich ewangelskich duchownych wudawana, nětko pak zašo s nowa a to jidnaty krócz šwěru pschelahadana a wudata. W Budyšinje 1905; Swjate pismo Stareho a Noweho Zakonja. Wudate z cyrkwinkej čišćerskej dowolnosću Drježdžansko-Mišnjanskeho biskopa Joachima Reinelta. Budyšin, 2006.

²² Оскільки генетичний прототип фразеологічних одиниць з топонімом *Вавилон* міститься у текстах Старого Завіту, за вихідний пункт беремо власне перше друковане видання усїєї Біблії верхньолужицькою мовою. Про видання певних частин Біблії, які передували виданню 1728 р., згадуємо принагідно інформативно: першим перекладачем Нового Завіту на лужицьку (вимерлий лужицький діалект з елементами польської мови) мову був Міклавш Якубіца. Завершений ним у 1548 р. переклад, який є найстаршою та однією з найвидатніших пам'яток лужицької писемності, залишився у рукописному варіанті. Перший друкований переклад Нового Завіту Міхала Френцеля верхньолужицькою мовою вийшов у 1706 р.

²³ Біблія 1728 року. С.13–14.

варіант перекладу відповідного місця у тексті Біблії: “4. A dzachu: Pójmy, twafmy bebi mjesto a turm, kotrehož weřch by do nebeš došahnuł, a cžińmy bebi meno; pschetož my budžemy bñadz rospróscheni po wschitkim bñwjeczi. 5. Tehdym stupi tón Knes dele, zo by wohladał to bame mjesto a tón turm, kotryž cžłow’ske džjeczi natwarile bjechu”²⁴. Натомість, уже у виданні протестантського перекладу 1905 р., яке теоретично могло б посісти місце прототипного джерела для ФО *Babylonska wěža*, німецьке запозичення витіснила слов’янська лексична одиниця *wěža*: “4. A dzachu: Pójmy, twarmy sebi mesto a wěžu, kotrejež wjerch by do njebjes dosahnył, a scínmy sebi mjeno; Pretož my budžemy snadž rozpróšeni po wšitkim sweće. 5. Tehdy stupi tón Knjeze dele, zo by wohladał to same mesto a tu wěžu, kotruž cłowske dzeći natwarile bechu”²⁵. Беручи до уваги рік кодифікації даної ФО (словник К.Трофимовича вийшов друком у 1974 р.), теоретично допускаємо розгляд відповідного біблійного матеріалу з Біблії 1905 р. в статусі генетичного прототипа для фрази *Babylonska wěža*, адже розвиток літературної мови того часу був спрямований на посилення в ній слов’янського елемента²⁶. Проте описані мовні тенденції не були настільки сильними, щоб призвести до деструкції усталеного фразеологічного оточення при топонімі *Вавилон*.

Не можна оминати увагою білінгвальність лужицького етносу, зокрема і носіїв верхньолужицької мови, у мовленнєвому активі яких вагоме місце посідала власне німецька мова з нормативною лексемою *Turm*, завдяки чому аналізована верхньолужицька мовна калька *tórm* втрималась у статусі компонента ФО при топонімі *Вавилон*. Вагомим є і фактор релігійної сфери життя лужичани – крім перекладу Біблії верхньолужицькою мовою, носії мови активно послуговуються також німецькими перекладами біблійних текстів*, де у відповідних місцях Біблії при перекладі німецькою мовою вжито лексему *Turm*²⁷. З огляду на наведені міркування, більш вірогідною для нас є версія про можливе походження звороту *Babylonska wěža* з середовища католиків – носіїв верхньолужицької мови з відображенням прототипної основи у текстах католицької версії верхньолужицької Біблії, у якій власне і простежуємо лексему *wěža*** “4. Potom rjeknychu: “Nětko natwarmy město a wěžu, kotrejež wjeršk budže hač do njebjes sahač! Scíńmy sej mjeno, zo so njebychmy po wšej zemi rozbrojili!” 5. Jahwe pak zestupi, zo by sej wohladał město a wěžu, kotruž běchu ludžo natwarili!”²⁸.

²⁴ BIBLIA, to je: Zyle Swjate Pišmo stareho a noweho zakonja. Budyšin, 1881.

²⁵ Biblija, to je: Zyle Swjate pišmo stareho a noweho zakonja. Budyšin 1905.

²⁶ Лужицькі Серби. С.92.

* Gen 11,4-5:4 “vnd sprachen / Wolauff / Lasst vns eine Stad vnd Thurm bawen / des spitze bis an den Himel reiche / das wir vns einen namen machen / Denn wir werden vielleicht zerstreuet in alle Lender.5 DA fur der HERR emider / das er sehe die Stad vnd Thurm / die die Menschenkinder baweten”. Переклад Мартіна Лютера 1545 року; Gen 11,4-5:24 und sprachen: Wohlauf, laßt uns eine Stadt und einen Turm bauen, des Spitze bis an den Himmel reiche, daß wir uns einen Namen machen! denn wir werden sonst zerstreut in alle Länder.5 Da fuhr der HERR hernieder, daß er sähe die Stadt und den Turm, die die Menschenkinder bauten”. Ревізія даного перекладу 1912 р.

²⁷ Хоча за даних обставин логічним був би висновок про калькування фразеологічних одиниць верхньолужицької мови з компонентом-синтагмою *Babylonski tórm* з німецької мови, проте у фразеологічних словниках німецької мови нам не вдалось віднайти жодної фразеологічної одиниці з відповідним компонентним наповненням. *Гавриць І.* Німецько-український фразеологічний словник. Київ, 1981. Ein wahres Babel – вавилонське стовпотворіння; *babylonisch Sprachverwirrung* – змішання мов; *die babylonische Verwirrung* – вавилонське стовпотворіння.

** Свідомо оминаємо та залишаємо відкритим для дослідження питання про можливе запозичення-калькування даного звороту зі слов’янських мов, оскільки задля коректності такого аналізу воно вимагає залучення усього масиву фразеологічних одиниць верхньолужицької мови з топонімом *Вавилон*.

²⁸ Swjate pismo Stareho a Noweho Zakonja. Wudate z cyrkwinskej čiščerskej dowolnosću Drježdžansko-Mišnjanskeho biskopa Joachima Reinelta. Budyšin, 2006. S.22. Перший переклад католицької Біблії було здійснено Юрієм Гавштином Светліком (1650–1729) з латинського тексту “Вульгати”, але Біблія друком не вийшла. Першим виданням католицького перекладу Священних Писань був Новий Завіт 1896 р. видання. Повна друкована католицька версія верхньолужицької Біблії з’явилась лише у 1977 р.

Стосовно фразеологічного значення, закріпленого за зворотом *Babylonska węża*, автор словника подає його через російськомовний еквівалент *вавилонское столпотворение*, звужуючи таким чином обсяг значень ФО верхньолужицької мови лише до поняття “полная неразбериха, беспорядок, путаница; шум, гам, суматоха”²⁹ з констатацією нівелювання ймовірних і, на нашу думку, первинних для цієї фразеологічної одиниці значень, пов’язаних із метричною системою.

Що ж до сучасного стану фразеологічного фонду верхньолужицької мови, то зворот *Babylonska węża*, мотивований достатньо продуктивним для аналізованої мови топонімом *Вавилон*, не внесений до реєстру “Верхньолужицького фразеологічного словника”, що свідчить як про низький рівень поширення даної ФО (гіпотетично лише середовище лужичан-католиків – носіїв верхньолужицької мови), так і про значно слабші позиції порівняно з чисельно переважаючими фразеологізмами, у компонентному складі яких лексичним оточенням при ад’єктиві *Вавилонський* виступає лексема *tórt*.

Загалом можемо констатувати підвищений інтерес носіїв верхньолужицької мови до біблійної історії, яка розповідає про будівництво вавилонської вежі, що підтверджує як кількість зафіксованих ФО, так і пов’язаний з ними спектр значень. Жоден із виявлених нами фразеологічних зворотів верхньолужицької мови із топонімом *Вавилон* не має свого матеріально вираженого прототипу у тексті-джерелі, а отже, не є наслідком трансферування готової матеріальної форми у компонентний склад фразеологізму, яка може бути репрезентованою а) словосполученням зі сформованим фразеологічним значенням у тексті-джерелі (йдеться про невірні синтаксичні утворення з категоріальними ознаками фразеологізму у тексті-джерелі) чи б) без сформованого фразеологічного значення у тексті-джерелі (йдеться про вільні синтаксичні утворення без категоріальних ознак фразеологізму у тексті-джерелі). Така ситуація на фразеологічному рівні верхньолужицької мови засвідчує ґрунтовне ментальне опрацювання згаданого біблійного сюжету носіями мови настільки, що навіть не представлений у компонентному складі фразеологічної одиниці референт (топонім *Вавилон*) незримо присутній на рівні перцепції при відтворенні семантичного наповнення звороту (*Njebjeski Wótč sebi njeda do rukow hladać*). Цим, у свою чергу, зумовлена поява у фразеологічному фонді верхньолужицької мови фразеологізмів з топонімом *Вавилон*, значення яких втрачають не лише теологічне спрямування думки, а й не співвідносні з біблійним контекстом (*Spěwać jako twarcy babylonskeho tórma*), які ще більше увиразнюють національно-маркований компонент при адаптуванні широковідомого біблійного сюжету.

Увага носіїв мови до обговорюваного біблійного сюжету, на нашу думку, може бути пояснена причинами, позбавленими релігійного підтексту. Найвагомішим серед таких вважаємо біблійне трактування одного з актуальних для людства питань про походження такої великої кількості мов світу, що не могло не зумовити зростання інтересу до даного матеріалу та суттєво підвищити продуктивність топоніма *Вавилон*, у тому числі у такій лінгвістичній дисципліні, як фразеологія. З цієї та низки інших причин невеликий за обсягом уривок тексту своїм інформативним наповненням викликав значний інтерес та залишився у культурній пам’яті людства, у тому числі лужицького етносу.

²⁹ Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А.И.Молоткова. Москва, 1986. С.457.

Список скорочень

Wjela – Radyserb-Wjela Jan. Přisłowa a přisłowne hrónčka a wusłowa Hornjołužiskich Serbow. Budyšin, 1997.

Wjela Dozběrka – Serbske Metaforiske Hrona. Dozběrka Jana Radyserba-Wjele // Časopis Mačicy Serbskeje 61(1908).

WjelaMH – Radyserb-Wjela Jan. Metaforiske Hrona abo Přenoški a Přirunanki w rěči Hornjołužiskich Serbow. Budyšin, 1905.

HSFS – Ivčenko A, Wölke S. Hornjoserbski frazeologiski słownik: Obersorbisches phraseologisches Wörterbuch: Верхнелужицкий фразеологический словарь. Budyšin, 2004.

**ETHNIC-AKSIOLOGICAL ASPECT
OF RECEPTION OF BIBLE UNIVERSALITIES****(on the phraseological material of Upper Luzhytsia language with onym *Babylon*)****Oksana SAVKA***L'viv Ivan Franko National University**1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000, e-mail: oksanamart@inbox.ru**The Chair of Slavonic Philology*

The group of phraseological units of Upper Luzhytsia language with onym *Babylon* as biblical universality is explored in the article. Peculiar only to the Upper Luzhytsia language phraseological units with this onym are exposed and analyzed. The national peculiarity and connotative stratification of phraseology units with biblical universality are exposed. The settled opinion about international character of reception of biblical universalities is refuted.

Key words: phraseological unit, onym *Babylon*, biblical universality, genetic prototype, component composition.

Стаття надійшла до редколегії 05.06.2009

Прийнята до друку 30.06.2009